

نقش مؤلفه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر (با تأکید بر شرایط آمران و ناهیان، شیوه‌ها و آثار آن)

آذر قلی‌زاده*
فائزه تقی‌پور**
طیبه رجیبی***

چکیده

هدف این تحقیق تعیین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر بود. در این پژوهش تأثیر شیوه‌ها، شرایط و آثار این فریضه بر سرمایه اجتماعی سنجیده شد. روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری آن دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ به تعداد ۹۴۴ نفر بودند. ۳۱۰ نفر با نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته‌ای با ۶۳ سؤال بسته پاسخ بود که برای سنجش پایایی آن از آلفای کرونباخ استفاده شد. $(\alpha = 0/87)$ برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل عامل، t تک‌متغیره، تحلیل واریانس یک‌طرفه، آزمون فریدمن و آزمون LSD استفاده شد. نتایج نشان داد که میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی با میانگین فرضی ۳، $3/61$ بود که بالاتر از حد متوسط بود. همچنین نقش شرایط آمران و ناهیان، شیوه‌ها و آثار این فریضه در بهبود سرمایه اجتماعی در سطح $p < 0/01$ معنی‌دار است. بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان و دیدگاه آنان تفاوت معناداری مشاهده نشد.

واژه‌های کلیدی: امر به معروف، نهی از منکر، سرمایه اجتماعی

* استادیار و مدیر گروه مدیریت و برنامه‌ریزی امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

** عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

*** کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان - عهده‌دار مکاتبات

Email: t.rajabi26@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۰۲/۰۳ تاریخ تأیید: ۱۳۹۰/۱۱/۰۸

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و تأثیرات متقابل انسان و جامعه امری کاملاً بدیهی است. روابط اجتماعی براساس اصول فطری و عقلی پیوندهایی را بین انسان‌ها ایجاد نموده که به واسطه آن افراد جامعه دارای سرنوشت مشترکی شده‌اند. مسلم است هرگونه رفتاری از هر یک از اعضای جامعه می‌تواند در سرنوشت فرد و جامعه تأثیرگذار باشد. لذا برای برای حفظ و بقای جامعه همگان نوعی مسئولیت نسبت به اعمال و رفتار یکدیگر دارند. به همین دلیل جامعه نیازمند یک نظارت اجتماعی است. دین اسلام مکانیسم امر به معروف و نهی از منکر را برای نظارت همگانی معرفی نموده و مدعی است در صورت اجرای آن بقا و سلامت جامعه تضمین خواهد شد.

واژه امر در معناهای مختلفی به کار رفته است از جمله در قرآن به معنی کار، ابداع، اختراع و نوآوری و به معنای خواستن و طلب چیزی آمده است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۲، ص ۸۸). که همین معنای اخیر مورد نظر این تحقیق است. همچنین نهی به معنای بازداشتن آمده است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۲، ص ۸۲۶). معروف به معنای کار خوب و حق که برای هر انسان پاک سرشتی شناخته شده و هماهنگ با سرشت انسانی است، می‌باشد. منکر به معنی زشت و باطل و ناشناس است که ناهماهنگ با فطرت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ص ۳۷). در اصطلاح معروف به چیزی گفته می‌شود که حسنش از نظر شرع و یا عقل محرز شده باشد و منکر نیز چیزی است که قبحش از نظر شرع و یا عقل معلوم و روشن است (قربانی لاهیجی، ۱۳۷۹، ص ۳۴).

امر به معروف و اداری کردن دیگران (به وسیله زبان یا عمل) به چیزی است که نزد عقل و یا شرع (یا هر دو) خوب و مطلوب دانسته شده است. نهی از منکر به معنای بازداشتن و منع کردن (به وسیله زبان یا عمل) از آنچه که نزد عقل و شرع بد و ناپسند شمرده شده است (مسعودی، ۱۳۸۰، ص ۱۵-۱۷) می‌باشد.

این فریضه تا بدانجا اهمیت دارد که اصل هشتم قانون اساسی نیز به این امر اختصاص یافته است: «در جمهوری اسلامی ایران، دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل، بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت» (منصور، ۱۳۷۹، ص ۲۶).

به کارگیری شیوه‌های مناسب در اجرای این فریضه براساس مقتضیات زمان و مکان و همچنین بهره‌گیری از کلیه شرایط لازم برای این مسئله و توجه به آثار و کارکردهای آن در جامعه از ضرورت‌های عقلانی و الزامات اجرای این فریضه برای نیل به مقصود می‌باشد.

بی‌توجهی به ابعاد متفاوت این فریضه اجتماعی بی‌تردید سبب مغفول ماندن فلسفه، اهداف و مکانیزم‌های مناسب آن و در نتیجه فقدان کارایی در نظر گرفته شده برای آن می‌گردد. بی‌توجهی به شیوه‌های امر و نهی، بی‌اطلاعی اکثریت جامعه از آثار و کارکردهای این فریضه و عوام‌زدگی و عدم صلاحیت آمران و ناهیان باعث گردیده این فریضه و اهمیت آن از سوی اکثریت جامعه به فراموشی سپرده شود.

افرادی که قصد انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر را دارند در صورتی موفق خواهند بود که دارای صلاحیت لازم باشند. شناخت نسبت به معروف و منکر و بهره‌گیری از منطق، عامل بودن، مهربانی، بردباری و گذشت و عدم تجسس (مسعودی، ۱۳۸۶، ص ۴۶؛ جوادی‌نیا، ۱۳۸۹، ص ۸۵-۱۰۵) از جمله ویژگی‌هایی است که آمران و ناهیان باید دارا باشند. هر کس از هر منکری نمی‌تواند جلوگیری کند و نیز هر کسی نمی‌تواند هر معروفی را به پا دارد مگر اینکه علاوه بر شناخت معروف و منکر زمانه خویش، مصلحت مردمان را نیز تشخیص دهد. تشخیص مصلحت امری عقلایی است و نسبت به افراد و زمان‌ها و موضوعات مختلف فرق می‌کند (روزبه، ۱۳۸۳، ص ۱۶۵ و ۱۶۶). امر به معروف در هر زمان شرایط و اقتضائات خاص خود را دارد و به تناسب زمان و مکان روش‌ها و مصادیق آن گوناگون می‌شود. مطالعه سیر تاریخی صدر اسلام و سیره مؤمنان و دیگر ائمه اطهار نشان می‌دهد که به قدری اختلاف روش‌ها و رفتارها در این زمینه وجود دارد که آدمی تصور می‌کند بین رفتار این بزرگواران تناقض وجود داشته است. البته همه بر این عقیده‌اند که آنان حلقه‌های یک زنجیر به هم پیوسته‌اند (مصباح یزدی، ۱۳۸۹، ص ۱۲۶). در جوامع کنونی با توجه به فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها و ارزش‌ها و ضد ارزش‌هایی که افراد مختلف به خصوص جوانان به آن مبتلا هستند می‌طلبند شیوه‌هایی برای امر به معروف و نهی از منکر به کار برده شود که کارایی لازم را داشته باشد به شکلی که باعث موضع‌گیری‌های اشتباه افراد نگردد و منکری معروف و یا معروفی منکر شود.

از آنجا که امر به معروف و نهی از منکر پدیده‌ای اجتماعی است ارزنده‌ترین آثار آن در اجتماع نفوذ می‌یابد. از جمله حفظ نظم و امنیت، بقای انسجام جامعه، برقراری عدالت اجتماعی، شکوفایی اقتصاد، ضمانت اجرای احکام اسلامی، آبادانی کشور، مبارزه با مفسدان و ظالمان و فراهم شدن زمینه تشکیل حکومت اسلامی (کامیابی، ۱۳۷۹، ص ۱۴۱).

انسان به‌طور ذاتی در تعامل و تقابل با دیگران نیازهای خود را برطرف ساخته و گذران امور می‌کند. اثرات متقابل این کنش‌ها موجب گردیده دانشمندان علوم اجتماعی با نگرشی

کنجکاوانه به شناسایی این کنش‌ها پرداخته و به مجموع عواملی پی ببرند که آن را سرمایه اجتماعی^۱ می‌نامند.

سرمایه اجتماعی از نظر فوکویاما^۲ مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی است که اعضای گروهی که همکاری و تعاون در میان آنها مجاز است در آن سهیم هستند (فوکویاما، ۱۳۷۹، ص ۱۰).

منظور از سرمایه اجتماعی در نظر پاتنام^۳ و جوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها است که می‌تواند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشد (فیلد، ۱۳۸۶، ص ۱۲).

تغییر در ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای مردم در یک نظام اجتماعی می‌تواند بیانگر تغییر در سرمایه اجتماعی (تقویت یا تضعیف) در آن نظام باشد. افراد جامعه با پیروی از دستورات دینی می‌توانند به یک فهم مشترک از مسائل مادی و معنوی برسند که با عمل به این دستورات نوعی اعتماد، مشارکت اجتماعی، تعهد و همسویی که لازمه ایجاد سرمایه اجتماعی است به وجود می‌آید.

شناخت عوامل مؤثر در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی می‌تواند به جوامع در گسترش ابعاد سرمایه اجتماعی کمک نموده و موجب افزایش عملکرد اجتماعی و فرهنگی افراد در جوامع گردد.

امر به معروف و نهی از منکر یکی از فرایض دینی مسلمانان است که در آیات و روایات تأکید بسیاری بر اجرای آن شده است. از جمله: «باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند. و آنها همان رستگارانند»^۴ (آل عمران، ۱۰۴). همچنین «شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند؛ چه اینکه امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید»^۵ (آل عمران، ۱۱۰). و نیز: «خداوند به عدل و احسان و بخشش به نزدیکان فرمان می‌دهد؛ و از فحشا و منکر و ستم، نهی می‌کند...»^۶ (نحل، ۹۰).

در کلام ائمه معصومین (ع) نیز بر جایگاه و اهمیت امر به معروف و نهی از منکر تأکیدات فراوان صورت گرفته است. از جمله حضرت رسول اکرم (ص) می‌فرمایند: «هر گاه مردم امر

1. social capital

2. Fukuyama

3. Putnam

۴. «وَلَنْتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ».

۵. «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ...».

۶. «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ...».

به معروف و نهی از منکر را به عهده یکدیگر گذارند؛ یعنی هر کس سکوت کند به انتظار اینکه دیگری امر به معروف و نهی از منکر کند و در نتیجه هیچ کس قیام نکند پس برای عذاب الهی آماده باشد»^۱ (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۵، ص ۵۹). همچنین امیر مؤمنان علی (ع) در این رابطه می‌فرماید: «امر به معروف و نهی از منکر را رها نکنید در غیر این صورت بدترین شما بر شما حاکم می‌شوند»^۲ (نهج البلاغه، نامه ۴۷).

از مجموع آیات و روایات مربوط به این فریضه چنین برمی‌آید که وجوب امر به معروف و نهی از منکر از بدیهیات است که در همه ادیان الهی بوده و امت‌های گذشته نیز بدان مکلف بوده‌اند. امر به معروف و نهی از منکر از شئون پیامبری و ترک آن علت نابودی جوامع گذشته بوده است. امر به معروف و نهی از منکر از حقوق متقابل مسلمانان است و افراد جامعه اسلامی در برابر آن مسئولند.

رضایی‌راد و قبولی درافشان (۱۳۸۳) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر با نظر به تجارب تاریخی» با نگاهی به تاریخ اسلام، دوره‌های تاریخی امر به معروف و نهی از منکر را به سه دوره تاریخی تقسیم کرده که در هر دوره شیوه اجرا و مشکلات اجرایی خاص خود را داشته است. در پایان علت تعطیلی امر به معروف و نهی از منکر در طول تاریخ مشکلات خاص در روش‌های اجرایی می‌داند.

نتایج مطالعات رضائی (۱۳۸۶) نشان داد که سرمایه اجتماعی با شدت جرم رابطه منفی معنادار اما ضعیف داشته است. همچنین یافته‌ها نشان داد که از بین معرف‌های سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی، اعتماد تعمیم‌یافته، پیوندهای خانوادگی و دوستی دارای رابطه منفی معنادار اما ضعیف با شدت جرم بوده و سایر معرف‌های سرمایه اجتماعی رابطه معناداری با شدت جرم نداشتند.

همچنین محمدیان و عباسی (۱۳۸۷) در رابطه با عوامل مؤثر بر گرایش افراد نسبت به اجرای این فریضه الهی پژوهشی انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که ویژگی‌های فردی مانند سن، جنس و وضعیت تأهل و تحصیلات تأثیری در گرایش آنان به معروف نداشتند و متغیرهای دیگری همانند وضعیت اقتصادی، آموزشی، گروه دوستان و نیز تشکل‌های مردمی و هیئت‌های مذهبی مؤثرند. در بین گروه‌های مرجع نیز روحانیت، خانواده، دوستان و فرهنگیان تأثیر مثبت بر این امر داشته‌اند.

۱. «إذا امتی توأکلت الامر بالمعروف والنهی عن المنکر فلیاذنوا بوقاع من اللّٰه تعالی».

۲. «لا تترکوا الامر بالمعروف والنهی عن المنکر فیول علیکم شرارکم».

غدیری و همکاران (۱۳۸۷) تحقیقی انجام داد که نتایج آن نشان داد ۹۹/۷٪ از نمونه مورد بررسی انجام فریضه را ضروری و ۱/۳٪ غیر ضروری می‌دانستند. مهم‌ترین دلیل که برخی به امر به معروف اقدام نمی‌کردند بی‌تأثیر بودن این کار و دلیل افرادی که نهی از منکر نمی‌کرده‌اند نگرانی از برخورد خشن فرد مخاطب بود. مهم‌ترین دلایل واکنش برخی افراد در مقابل فریضه امر به معروف و نهی از منکر، رفتار ناپسندانه آمران به معروف و ناهیان از منکر با مخاطبان، آموزش ندیدن آمران و ناهیان در خصوص برخورد صحیح و اعتقاد نداشتن به این فریضه است. امر و مک نامارا^۱ (۱۹۹۶) برای بررسی تأثیر آموزش و پرورش بر سرمایه اجتماعی، پیمایشی درباره الگوهای تماس اجتماعی در بین سه گروه از جوانان اسکاتلندی — دانشجویان تمام‌وقت دانشگاه؛ کارگران تمام‌وقت و افراد بیکار انجام دادند که نشان داد دانشجویان دانشگاه (به‌ویژه کسانی که دور از خانواده‌هایشان زندگی می‌کنند) به گسترده‌ترین شبکه‌ها و بیشترین تماس‌ها دسترسی داشتند که این مسئله را می‌توان به عنوان پایه‌ای برای پیوندهای ضعیف که شغل آینده‌شان را تضمین می‌کند در نظر گرفت. کارگران تمام‌وقت تماس‌های کمتری از دانشجویان تمام‌وقت داشتند، اما دایره دوستیشان وسیع‌تر از دامنه دوستی بیکاران بود.

پاهل و اسپنسر^۲ (۱۹۹۷) بیان می‌کنند که پیوندهای نزدیک (سرمایه اجتماعی درون‌گروهی)، برای فراهم آوردن حمایت ذهنی و فیزیکی در طول دوران اولیه کودکی و سنین ناتوانی پیری ضروری هستند، در حالی که پیوندهای سست‌تر (سرمایه اجتماعی اتصال‌دهنده) هم می‌تواند در هنگام غلبه بر مخاطرات، تغییرات و عدم قطعیت‌های زندگی بزرگسالی، منابع مفیدی را فراهم کنند. در نتیجه، توانایی اکتساب یا دستیابی به انواع مختلف سرمایه اجتماعی در زمان‌های مختلف زندگی فرد می‌تواند عامل مهمی برای کیفیت زندگی وی باشد.

کوک^۳ (۲۰۰۴) در کتاب دوجلدی خود با عنوان امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی پس از بررسی این فریضه از منظر آیات و روایات و همچنین باورهای فرق مختلف اسلامی نسبت به این فریضه، سرچشمه‌ها و سنجش‌های آن و تفاوت امر به معروف و نهی از منکر با امداد در فرهنگ غربی به این نتیجه می‌رسد که هیچ مشابه و همتایی برای این تکلیف وجود ندارد.

با توجه به اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و تأکیدات مکرر دین مبین اسلام بر اجرای این فریضه و از طرفی سیر نزولی سرمایه اجتماعی این تحقیق درصدد است نقش امر

1. Emler & McNamara

2. Pahl & Spencer

3. Cook

به معروف و نهی از منکر را در بهبود سرمایه اجتماعی بسنجد. بنابراین هدف پژوهش تعیین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی می‌باشد.

فرضیه‌های پژوهش

انجام امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان نقش دارد. شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان نقش دارد.

شرایط آمرین و ناهیان در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان نقش دارد. آثار امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان نقش دارد.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان در سال ۸۹-۹۰ می‌باشد که جمعاً ۹۴۴ نفر می‌باشد. نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده صورت گرفته و حجم نمونه ۳۱۰ نفر تعیین شده است.

روش پژوهش و ابزار پژوهش

در تحقیق حاضر با توجه به ماهیت موضوع از روش توصیفی و از نوع همبستگی استفاده شد. در این مطالعه به منظور دستیابی به هدف پژوهش از پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته‌ای است که شامل ۶۳ سؤال بسته پاسخ می‌باشد که براساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت با درجات «کاملاً مخالفم، مخالفم، نه مخالف و نه موافق، موافقم، کاملاً موافقم» نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی سنجیده شده است.

این پرسشنامه شامل دو بخش می‌باشد. بخش اول شامل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان و بخش دوم سؤالات مربوط به نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی بوده است که مؤلفه‌های آن در بخش امر به معروف و نهی از منکر عبارت‌اند از: شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر، شرایط امر به معروف و ناهی از منکر، آثار امر به معروف و نهی از منکر. به منظور بررسی روایی سازه از تحلیل عامل و جهت سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که براساس آن $\alpha = 0/87$ به دست آمد که نشان‌دهنده ضریب پایایی قابل قبولی است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته است. در سطح آمار توصیفی از جداول فراوانی، درصد، انحراف معیار، میانگین و نمودارها و در سطح آمار استنباطی از تحلیل عامل، t تک‌متغیره، تحلیل واریانس یک طرفه و آزمون LSD و آزمون تحلیل واریانس دو عاملی فریدمن استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که پیش‌تر آمد در این پژوهش ۴ فرضیه مطرح شده و مورد آزمون قرار گرفته است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش در جداول زیر آورده شده است.

فرضیه اول: انجام امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۱: مقایسه میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
نقش امر به معروف و نهی از منکر	۳/۶۱	۰/۳۸	۰/۰۲۲	۲۷/۱۸۶	۲۸۸	۰/۰۰۱

براساس یافته‌های جدول شماره ۱ میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۶۱ می‌باشد. بنابراین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی، بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < ۰/۰۱$) است. بنابراین فرضیه اول تأیید می‌گردد.

فرضیه دوم: شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۲: مقایسه میانگین نمره نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر	۳/۷۴	۰/۵۲	۰/۰۳۰	۲۴/۶۱۶	۳۰۷	۰/۰۰۱

براساس یافته‌های جدول شماره ۲ میانگین نمره نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۷۴ می‌باشد. بنابراین نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی، بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0/01$) است. بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود.

فرضیه سوم: شرایط امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۳: مقایسه میانگین نمره نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
شرایط امر به معروف و نهی از منکر	۳/۷۵	۰/۵۷	۰/۰۳۲	۲۳/۱۷۰	۳۰۸	۰/۰۰۱

براساس یافته‌های جدول شماره ۳ میانگین نمره نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۷۵ می‌باشد. بنابراین نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی، بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0/01$) است. بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود.

فرضیه چهارم: آثار امر به معروف و نهی از منکر در افزایش سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۴: مقایسه میانگین نمره نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
آثار امر به معروف و نهی از منکر	۳/۶۲	۰/۶۸	۰/۰۳۹	۱۶/۰۶۱	۳۰۷	۰/۰۰۱

براساس یافته‌های جدول شماره ۴ میانگین نمره نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۶۲ می‌باشد. بنابراین نقش آثار و کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن در بهبود سرمایه اجتماعی، بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0/01$) است. بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود.

حال این سؤال مطرح است که آیا نقش مؤلفه امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی دانشجویان یکسان بوده است؟ بر همین اساس آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی مؤلفه‌ها استفاده شده است. که نتایج این رتبه‌بندی در جداول شماره ۴ و ۵ آمده است.

جدول ۵: میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی

مؤلفه‌ها	میانگین رتبه‌بندی
شرایط امر به معروف و نهی از منکر	۲/۱۷
شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر	۱/۹۹
آثار امر به معروف و نهی از منکر	۱/۸۵

نتایج جدول شماره ۵ میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌ها نشان می‌دهد شرایط امر به معروف و نهی از منکر بالاترین رتبه و آثار امر به معروف و نهی از منکر پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶: آزمون فریدمن مؤلفه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی

تعداد	۳۰۳
مقدار خی دو	۱۵/۳۵۳
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۰۰۱

نتایج جدول شماره ۶ نشان می‌دهند که نتایج حاصل بین مجموع رتبه‌های سه مؤلفه امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سطح $p < ۰/۰۱$ معنی‌دار است (مقدار خی دو ۱۵/۳۵۳).

بحث و نتیجه‌گیری

فرضیه اول: انجام امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

براساس یافته‌های پژوهش میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط می‌باشد.

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو اصل نظارت همگانی، به تمام افراد اجازه می‌دهند با هر نوع کجروی و هنجارشکنی در حد توان خود، مقابله نمایند و در صورتی که

ارزش‌ها و هنجارها از چنین ضمانتی اجرایی در جامعه برخوردار باشند، کمتر کسی پیدا می‌شود که هنجارها را نقض نماید. در این صورت، امنیت، آرامش و اعتماد بر جامعه حاکم می‌شود، کنش‌های فردی و اجتماعی تسهیل می‌گردند.

فرضیه دوم: شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

براساس یافته‌های پژوهش میانگین نمره نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در افزایش سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط بوده است.

براساس یافته‌های پژوهش، در میان شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر، تذکر منطقی و استدلالی بیشترین میانگین نمره پاسخ در بخش نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی را به خود اختصاص داد. براساس این یافته در صورتی که امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه بر پایه عقلانیت دینی انجام شود انتظار می‌رود تأثیر کلامی بیشتری در جهت تثبیت یا تغییر رفتار دانشجو داشته باشد. همچنین یافته‌های این پژوهش حاکی از این است که در بین شیوه‌هایی که آمرین و ناهیان در برخورد با فرد خطاکار اتخاذ می‌کنند نامناسب‌ترین روش، توبیخ فرد خاطی با کمترین میانگین نمره پاسخ می‌باشد. یافته‌های غدیری و همکاران (۱۳۸۷) مبنی بر بررسی موانع احیا و ترویج امر به معروف و نهی از منکر در بین دانشجویان دانشگاه با یافته این تحقیق مطابقت دارد از این نظر که رفتارهای ناپسند آمران و ناهیان با مخاطبان باعث عدم تأثیرگذاری این فریضه می‌شود.

در اولویت شیوه‌های انجام امر به معروف و نهی از منکر در محیط دانشگاه به ترتیب تذکر منطقی و استدلالی، برخورد احترام‌آمیز و برخورد به دور از تحکم و آمریت به عنوان مؤثرترین شیوه‌ها و به کارگیری شیوه توبیخی، تذکر پندآمیز و اندرزگونه و امر و نهی بی‌ضابطه و غیر اصولی به عنوان نامناسب‌ترین شیوه‌ها انتخاب شدند.

فرضیه سوم: شرایط امر به معروف و ناهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

براساس یافته‌های این پژوهش، میانگین نمره نقش شرایط امر به معروف و ناهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط بوده است.

از نظر دانشجویان دختر برای تأثیرگذاری بیشتر امر به معروف و نهی از منکر می‌بایست آمر یا ناهی به هیچ جریان فکری سیاسی خاصی گرایش نداشته باشد. در این صورت می‌تواند در افزایش سرمایه اجتماعی دانشجویان مؤثر باشد. همچنین در صورتی که آمر یا ناهی به تجسس در امور خصوصی افراد نپرداخته و جزییات پوششی دختران حساسیت

نداشته و خود نیز به آنچه که امر و نهی می‌کنند عامل باشند سرمایه اجتماعی دانشجویان را تقویت خواهند نمود. از نظر دانشجویان برخوردار آمرین و ناهیان از مهارت‌های ارتباطی و کلامی و تخصص در این کار نیز در تأثیر امر به معروف و نهی از منکر نقش دارد.

یافته‌های غدیری و همکاران (۱۳۸۷) مبنی بر بررسی موانع احیا و ترویج امر به معروف و نهی از منکر در بین دانشجویان دانشگاه با یافته این تحقیق مطابقت دارد از این نظر که آموزش ندیدن آمران و ناهیان در خصوص برخورد صحیح با مخاطبان باعث عدم تأثیرگذاری این فریضه می‌شود.

فرضیه چهارم: آثار امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

براساس یافته‌های این تحقیق، میانگین نمره نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط بوده است.

براساس یافته پژوهش، سطح بالایی از دانشجویان معتقدند که تمامی افراد جامعه در سرنوشت جامعه سهم مشترک دارند. همچنین به عقیده آنان امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند در کاهش آسیب‌های اجتماعی مؤثر باشد. از نظر آنان رعایت قوانین اخلاقی و پذیرش هنجارهای دانشگاه در ایجاد نظم در محیط دانشگاه تأثیر دارد. همچنین از نظر دانشجویان امر به معروف و نهی از منکر تأثیر کمتری در اصلاح امور اقتصادی، وحدت و انسجام و برقراری عدالت اجتماعی نسبت به موارد فوق دارد.

نتایج تحقیق نشان داد که نتایج حاصل بین مجموع رتبه‌های سه مؤلفه امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در سطح $p < 0/01$ معنی‌دار است. لازم است متولیان فرهنگی در حوزه امر به معروف و نهی از منکر نسبت به ویژگی‌ها و شرایط افرادی که در سطح دانشگاه به اجرای این فرایض می‌پردازند حساسیت لازم را نشان دهند.

جامعه‌ای که از نظر روابط اجتماعی حاکم همگراتر و میزان همبستگی اجتماعی حاکم بر روابط انسانی قوی‌تر باشد نسبت مشارکت و هم‌نوایی افراد در امور دینی و اجتماعی بالا خواهد بود. امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک کنش دینی - اجتماعی و همچنین به عنوان نوعی احساس مسئولیت‌پذیری در پیوندهای گروهی نقش مهم و تأثیرگذاری در تقویت هنجارهای تعاملی و بالطبع تقویت و استحکام شبکه‌های اجتماعی خواهد داشت. مشارکت، تعاون، همبستگی اجتماعی، وحدت و انسجام از ضرورت‌های اصلی برای پویایی شبکه‌های اجتماعی می‌باشد که در آموزه‌های دینی نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند.

پیشنهاد‌های پژوهش

به کارگیری شیوه‌های صحیح و مؤثر در امر به معروف و نهی از منکر بسیار حائز اهمیت و ضروری است به همین دلیل پیشنهاد می‌گردد:

آثار و برکات امر به معروف و نهی از منکر در جامعه و شیوه‌های صحیح برخورد در این زمینه در قالب فیلم‌ها و سریال‌هایی توسط صدا و سیما به جامعه القا شود.

تحقیقات و پژوهش‌های لازم در حوزه امر به معروف و نهی از منکر با هدف شناخت عوامل ناکامی این فریضه در جامعه کنونی انجام و نتایج برای گرفتن بازخورد، عملی شود.

در صورتی که افرادی با امر به معروف و نهی از منکر نادرست به طرز ناشایسته یا مغرضانه مردم را نسبت به این فریضه بدبین می‌نمایند توسط مراجع ذیصلاح شناسایی و با آنان برخورد شود.

مسئولین مربوطه با ایجاد قوانین و مقررات مناسب و به‌روز در جهت فراهم نمودن سازوکار و ساختار قانونی برای اعمال نظارت همگانی با هدف ترویج و اشاعه معروف و پیشگیری و کاهش منکر در جامعه اهتمام بورزند.

براساس یافته‌های پژوهش، شرایط آمرین به معروف و ناهیان از منکر اهمیت بسیاری در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر در جامعه دارد و این حاکی از این است که می‌بایست با وضع قوانین خاصی شرایطی را برای تمامی کسانی که می‌خواهند امر و نهی کنند مشخص نمایند و نظارتی صورت گیرد که آمران و ناهیان حائز ویژگی‌ها و شرایط لازم باشند. لذا پیشنهاد می‌گردد: نهاد قانونگذار برای شفاف‌سازی قانون امر به معروف و نهی از منکر در خصوص شرایط و حدود و کیفیت آن اقدام نماید.

نهاد قضایی در راستای انجام وظایف خود در حوزه امر به معروف و نهی از منکر نسبت به آموزش ضابطین قضایی و افزایش دانش و کارآمدی آنان تلاش کند.

همچنین یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده این است در صورتی که کارکردها و فلسفه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه تبیین شود شناخت مردم و به تبع آن رغبت آنان بیشتر خواهد شد، لذا پیشنهاد می‌گردد:

اساتید و صاحب‌نظران علمی با دانشجویان در خصوص ضرورت‌ها و چالش‌های اجرای این دو فریضه در جامعه نشست‌های علمی تشکیل دهند.

بسترهای عقلانی و فرهنگی مناسب توسط کارشناسان این حوزه برای احیای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه صورت پذیرد.

آموزش غیر رسمی آحاد جامعه در خصوص مبانی عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر توسط رسانه‌های گروهی صورت پذیرد.

منابع

- قرآن مجید.
- نهج البلاغه.
- جوادی نیا، حسین (۱۳۸۹)، امر به معروف و نهی از منکر در آثار استاد شهید آیت الله مطهری، تهران: صدرا.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل (۱۳۶۲)، مفردات الفاظ قرآن کریم، تحقیق غلامرضا خسروی حسینی، [بی جا]: مرتضوی.
- رضایی راد، عبدالحسین (۱۳۸۴)، امر به معروف در ترازی تاریخ، قم: مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- رضایی راد، عبدالحسین و سیدمحمدتقی قبولی درافشان (۱۳۸۳) «آسیب شناسی امر به معروف و نهی از منکر با نظریه تجارب تاریخی»، مجله مطالعات اسلامی، ش ۶۹.
- رمضانی، محمدعلی (۱۳۸۶)، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و شدت جرم، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- روزبه، محمدحسن (۱۳۸۳)، نظارت همگانی و امر به معروف و نهی از منکر، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
- غدیری، جهان بخش؛ پری خسروی نژاد و نادر آزادبخت (۱۳۸۷)، «بررسی موانع احیا و ترویج امر به معروف و نهی از منکر»، مجموعه مقالات همایش ملی نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم (سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: جامعه ایرانیان.
- فیلد، جان (۱۳۸۶)، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رمضانی، تهران: کویر.
- قربانی لاهیجی، زین العابدین (۱۳۷۹)، فریضه امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و سنت، تهران: سایه.
- کامیابی، سلیمان (۱۳۷۹)، امر به معروف و نهی از منکر و نقش آن در پیشگیری از وقوع جرم، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵)، اصول کافی، تهران: دارالکتب الإسلامیه.

محمدیان، مهرداد و عباسی کاظم (۱۳۸۷)، «مطالعه جامعه‌شناختی فریضه امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه اسلام و عوامل مؤثر بر میزان گرایش شهروندان تبریزی نسبت به این فریضه الهی»، مجموعه مقالات همایش ملی نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم‌آباد.

مسعودی، محمداسحاق (۱۳۸۰)، پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۹)، بزرگ‌ترین فریضه، قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، ج ۳، چ ۱، تهران: دارالکتاب الإسلامیه.

منصور، جهانگیر (۱۳۷۹)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: دوران.

Emler, N. & S. McNamara (1996), "The Social Contact Patterns of Young People: Effects of Participation in the Social Institution of Family, Education and Work", *Youth and Life Management: Research Perspectives, Yliopistopaino, Helsinki*, H. Helve & J. Bynner (eds.), pp.121-139.

Cook, M. (2004), *Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic Thought*, Cambridge University Press.

Pahl, R. & L. Spencer (1997), "The Politics of Friendship", *Renewal* 5, 3/4, pp.100-107.